

Oláh-Gál Róbert

Bolyai Farkas utolsó levele

A *Forrás* 2009. októberi számában bemutattam Bolyai Farkas édesapjának utolsó levelét. Nagy valószínűséggel az alábbi levél Bolyai Farkas utolsó levele. Állításomat arra alapozom, hogy a levél végén ceruzával Bolyai Farkasnak kisebbik fia, Bolyai Gergely ráírta, „Ez utolsó levele Apámnak”. Bolyai Farkas kiváló irodalmár is volt. Közismert, hogy Katona Józseffel együtt pályázott a majdan felépülő kolozsvári színház megnyitására kiírt pályázaton, de sem Katona József *Bánk bánja*, sem Bolyai Farkas három drámája nem nyert. Bolyai Farkas drámáiról tanulmányokat, irodalmi elemzéseket és könyvet is közöltek, viszont verseiről nem írtak. Ennek egyszerűen az az oka, hogy a verseit ő maga egy szomorú pillanatában elégette, és verseinek hamvedrére a következő Horatius-idézetet írta:

„Si paulum summo decessit, uergit ad imum”
„egy kissé ha leszáll a magasból, mélybe hanyatlik¹”.

Bolyai Farkas nagyon sok alkalmi verset és nekrológot írt. Minden Bolyai Farkas-i nekrológ irodalmi értékű, a Kemény Simon, Gecse Dániel, Jenei Dániel, Szabó János, Szász Károly, Teleki Anna, Toldalagi Zsigmond stb., de talán az Antal János halálára írt a legsikerültebb. Itt az Antal János református püspök halálakor írt nekrológ² bevezető hexameterét közöljük csak:

A' M.Vásárhelyi Kollegyomtól mint Anyától
Kupressz-koszorú³
Elfelejthetlen Kedves fiát siratja
Század-virága esti harmattal tele ring vala az utána jövő égi szellők között, míg az utolsó is eljött
–: 's midőn az Anya nem találva többé a' földön, nedves szemmel keresi az égen, dal-lantba szollal meg a' pusztá

„⁴Öröm-könnyekkel sírj, hogy olyan
„fiad volt! 's azokkal öntözd a' rád
„bizott hasonlólag törekeny szerepekbe ülte-
„tett örökkévalóság-virágait, hogy a' kit
„keressz, többszeressen talál meg 's
„a több ilyeneket méltasson az ég a' földi
„plánta oskolábul felső kertébe áttenni-
„Tartsd meg az eredetijéhez méltó művész-

1 Horatius: *Versek*, Európa Könyvkiadó, 1959, fordította: Novák József, ARS POETICA, p. 152.

2 BF 1661/1, BF 1661/1v, BF 1662.

3 *Kupressz* – ciprus; a korabeli költészetben általában a gyász jelképe.

4 Ezek az idézőjelek Bolyai Farkastól származnak.

„től írt képet, 's bár az idők' vihara
„azon is átment, mutasd meg a' jövőndő-
„nek azt a' mi a' romokból is kinéz –
„s ha ezen példán a' sors' nyilai a' forma
„küljén maradnak, a' benne készülő belső
„a' felső napfényre bélyeg nélkül jön ki –
„s az egyből kép-tár leénd –⁵

Ennek a hexameternek a bemutatását azért tartom érdekesnek, mert véleményem szerint még nem volt közölve.

Lássuk akkor Bolyai Farkasnak utolsó irodalmi értékű írását:

Kedves Fiam Gergely!

A kis szekerezést is néhány nap sinlettem meg, a' napokban Wesselyig⁶ mentem 's onnan Vajdáig⁷, 's azt is két nap éreztem – szinte sokallom eröm fogyását – a' házom végibe igen jó móddal tett koporsóm alsószeke, melybe forgácsot és fát tartok, vigasztal; ha választanom lehetne a' két ágy közül, nem panasználék –

Már a téli ablakokat felteszem – a' kert is elhervadt csak is jó kemence 's fa 's egy kis jó bor, 's valami jó enni való, de nekem való nincs – a' minap néhány jó körtétől rosszul lettem, de Trátyi⁸ a' Trébelyből⁹ olyan kövér szőlőt küldött, mely nem ártott.

A hóharmat javított, de azért a' Vásárhelyi must 11 próbán feljül nem megyen. Azt panaszolják sok felül, hogy a tavalyi bor ecetesedik.

Bodola¹⁰ itt járt a' Kis Templom felszentelésére – egyszersmind a' fia János elvette Gáll Terkát – hozzám is el akart jönni, de nem érkezett: Jenei¹¹ által adta a' fatalis pénzt Bodolának; de más felől Fintától jött pénz Jeneinek az híjjával 's már most itt van Jeneinél a' régi óhajtott Quietantia¹², és már az inomisse¹³ teendőd az, hogy az ide mellékelt ellennyugtatóványt subscriptette¹⁴ és Retour Recepisse¹⁵ mellett küld hozzám a' Jenei recommendatiojával¹⁶, melyet ő a nyugtatásul ide adja.

El ne mulasd – ez a' pénz nagy részül oka betegségemnek.

Alig tudok ennyit is írni – Az Isten áldja meg a' kis Gáspárt. S' áldjon meg egyenként mindnyájat!

Jakab János elment szept. elején Szebenbe. Már szakadován le a köntös rólam, kéntelen voltam nadrágot fehér neműt csináltatni – 's úgy elszegényedtem, hogy bort nem vehetek.

A' hóharmattól éretlen talált s' megveresztett szemeket ha ki nem veti a' szedéskor, a' különben is rossz bort, fatalis ízűvé teszi –

5 Ezt a részt Bolyai Farkas így törte be hexameterbe.

6 Wessely egy marosvásárhelyi polgár.

7 Vajda Dániel, csak pár hónapja költözött haza Marosvásárhelyre.

8 Trátyi egy mind a két Bolyai által kedvelt vendégfogadós.

9 Trébely = Marosvásárhelynek egyik legszebb kertnegyede, Bolyaik korában szőlős.

10 Bodola Sámuel (1790–1866) református püspök.

11 Jenei József a Református Kollégium pénztárnoka.

12 Nyugta.

13 Inomisse = mulhatatlanul megtörténjék.

14 Aláírva.

15 Tértivevény.

16 Ajánlásával.

Hát Domáld dolga hagy van? nem vettem Átstól¹⁷ levelet – bajos hogy két megélemedet fiú azon kívül a mit az elaggott Apa alig tehet semmi segítséggel sincs!

Szerencsétlen bolyai familia! pedig hazatérve János azt mondta, hogy megetten jön fel a' bolyai familia csillaga.

(Ráírva ceruzával:) *Ez utolsó levele Apámnak úgy látszik 11 octobris 1856.*¹⁸

Bolyai Farkas utolsó levele a napi gondokkal küszködő ember gondolatfoszlányait örökíti meg. Bolyai Farkas készült a halálra, fel is jegyezték, hogy a lakásán állandó jelleggel egy koporsót tartott, hogy szükség esetén azonnal kéznél legyen. Állítólag megtörtént, hogy valamelyik barátjának, ismerősének hamarabb lett szüksége koporsóra, és akkor őket kíségette. Feljegyzések szerint sokszor benne is aludt.

Megemlíti, hogy ellátogatott Vajdához. Vajda csak egy pár hónapja költözött Mentovich Ferenc vejétől, Nagykőrösről, haza, Marosvásárhelyre. Vajda Dániel (1793–1860), volt tanítványa és barátja, kiváló borszakértő volt. Ő írta magyar nyelven az első borászati szakkönyvet, a borászati ismereteinek legjavát Bolyai Farkastól tanulta. A levélben is olvashatunk a marosvásárhelyi mustnak a gondjairól.

Gergely fiának valamilyen nyugta kifizetésében kéri a segítségét. Megnyugodhatunk, mert a „fenséges hivatal” akkor sem fizette ki könnyen a számlákat, jelen esetben Bolyai Farkas által a szolgálati lakásán végzett reparaturák ellenértékét.

Aggodalmi között életének egyéb történéseit is megemlíti. Végül pedig a Bolyaiak csillagáért aggódik! Nagyobbik fia, Bolyai János neki megígérte, hogy általa újból felvirágzik a Bolyai familia, ennek ellenére azt látja, hogy domáldi birtokukat is elhanyagolják. A Bolyai család ugyanis a mohácsi vészig igen befolyásos család volt, királyi emberek, várkastély és 13 falu birtokosai. A család hagyománya szerint első foglalású család, amely alatt azt értették, hogy őseik a honfoglaló magyarokkal érkeztek és telepedtek le Bólya völgyében. Bolyai János le is jegyezte, hogy a családjuk megalapítója Töhötöm őszvezér Buja nevű ükunokája volna. Minden bizonnyal Bolyai Farkas is ezen gondolatok felé kalandozott, amikor családjá jölétéért aggódik. Mert a kollégiumi professzor szomorúan összegezte élete végén, hogy hiába volt a szellem embere, ha szegénységében leszakad róla a köntös.

IRODALOM

Bolyai-Teleki Könyvtár Marosvásárhely, Bolyai Gyűjtemény, BF 1661/1, BF 1661/1v, BF 1662

MTA Könyvtár Kézirattár, Bolyai Gyűjtemény, K22/144.

Szabó T. Attila: *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (I–X.)*. Akadémiai Kiadó Budapest, Kriterion Kiadó, 1976–1999

Oláh-Gál Róbert: *A Bolyai család története*. Bolyai- emlékkönyv, Vince Kiadó, 2004. pp. 47–71.

Oláh-Gál Róbert: *Adalék a Bolyai-levelek történetéhez. (Öreg Bolyai Gáspár utolsó levele)*. Forrás 2009. október, pp. 81–83.

¹⁷ Áts Lajos domáldi birtokos.

¹⁸ MTA KK K22/144.